

Kraj poslijeratne ere

Evropa i Bosna između prijeratnog i poslijeratnog perioda

Piše: **CHRISTOPHE SOLIOZ**

Dok se ratni užas, oličen ruskim pokoljem ukrajinskih civila, neizbježno odvija u Ukrajini, prisjećam se opsade Sarajeva, bombardovanja, razaranja, ratnih zločina i genocida počinjenog u Bosni. Ovdje rane i traume još nisu zacijeljene; a tamo, u Ukrajini, opet je najgore u toku.

Dok se Ukrajina odupire, ruska ratna mašinerija lansira hipersonične rakete i opredjeljuje se na strategiju urbane opsade, posebno u Mariupolju, Harkovu, Sumiju i Kijevu. Formula koju je dao Aron 1948. godine "mir je nemoguć, rat nije vjerovatan", od sada je zastarjela. Od strpljivog čekanja zasnovanog na nadi, požurili smo u čekanju zasnovano na očaju.

Sfere uticaja

Ovo predstavlja nagli, zbunjujući kraj perioda poslije pada Berlinskog zida. Ukrajina je u ratu "neočekivano" bacila Evropu u jedan novi svijet i navela na potpuno novo razumijevanje perioda nakon 1989. godine, iako ono još uvijek nije formulirano. U najmanju ruku, vratili smo se svjetskom poretku zasnovanom na sferama uticaja. Moramo se suočiti sa tim da nikada nismo bili bliže trećem svjetskom ratu; i da će rat u Ukrajini promijeniti lice Evrope.

Od 24. februara, Putin je neočekivano uspio izolirati Rusiju, probuditi ukrajinski identitet, ponovo naoružati Njemačku, ujediniti Evropsku uniju, oživiti odnose između EU i Sjedinjenih Američkih Država, podmladiti NATO, popločati put potpunom zao-

Zar nije BiH prije mnogo godina zaslužila jednaki izliv solidarnosti, uključujući i vojnu podršku kako bi se odbranila? Zar Bosna i Hercegovina nije dio Evrope?

kreću Finske i Švedske ka NATO-u, pa se čak i Švicarska opredijelila za drugačiju vrstu neutralnosti, i dati vjetar u leđa zelenoj tranziciji. Kao rezultat toga, naše ekonomije će značajno biti promijenjene, kao i naše razumijevanje slobode i demokratije.

Dok se svijet sve više i više udaljava od demokratije i liberalnog poretka, Rusija hladnokrvno prelazi iz "suverene demokratije" (Vladislav Surkov) u autoritarnost, totalitarnog političkog stanja. Nakon strategije vođene podjelom Evropske unije, izoliranjem i podmićivanjem "pohlepni država" (Charles L. Glaser) - tj. individualnih država ili entiteta poput Republike Srpske, ruski predsjednik Putin izabrao je strategiju sveiliništva, ratu svojim raznim postmodernim oblicima: ratno stanje u Ukrajini, sajber-rat, ugljikovodični rat i ekonomski rat u Evropi i Sjedinjenim Američkim Državama. Putin demonstrira da namjerava postići svoje ciljeve, vratiti

"Bijelu Rusiju" po svaku cijenu. "Nepredvidivo" smo otišli u tačku iz koje nema povratka, sigurnosna prijetnja je stvarna, a Putinovi potezi kao da nemaju granicu. Koliko daleko će ići?

Naredni korak mogao bi se ticati i zemalja koje nisu u NATO-savezu, ali su mu bliske, posebno Švedska i Finska, gdje su ruske zračne snage i mornarica već testirale reakcije i odbrambene kapacitete. Daljnje mete mogle bi biti Moldavija i Gruzija. Uz to, odjek ruskog napada na Ukrajinu će sasvim sigurno biti jakna području Zapadnog Balkana, posebno u Bosni i Hercegovini, gdje bi Putin mogao biti na iskušenju da nagradi slijepu podršku koju i sada dobiva od srpskih lidera.

Prema riječima ruskog ambasadora u Bosni i Hercegovini Igora Kalabuho-va, Kremlj, nakon višegodišnjeg mijesanja u BiH, zaoštrio je svoje prijetnje 17. marta, kada je rečeno da bi Bosna i Hercegovina mogla doživjeti istu sudbinu kao i Ukrajina ako bi se odlučila pridružiti NATO-u. Ambasador je nadalje dao na znanje da njegova država može imati "planove za Hrvatsku, Poljsku i Bugarsku". Iako nediplomat- ska, ovakva izjava ima tendenciju da ilustruje kako Rusija smatra Bosnu, a i područje šire od Srednje Evrope, dijelom svoje zone uticaja.

Šta je potrebno učiniti?

2014. i 2015. godine međunarodna zajednica se postavila u "standby" sa minimalnim mjerama koje teško da su uopšte izazvale reakciju Putina. Za razliku od jugoslovenskih ratova 1990-ih godina, povratka rata u današnje vrijeme primorava SAD i Evropu da ozbiljno shvate prijetnju, da pokažu jedinstvenost, uvedu sankcije bez presedana i pruže značajnu vojnu podršku Ukrajini. Konačno, čini se da Evropa upravlja registrom hitnih slučajeva. Snažan odgovor Zapada izne- nadio je sve, uključujući i Putina.

Ipak, ostaje otvoreno pitanje da li novoizrađeni konsenzus može trajati, posebno da li će Evropska unija biti sposobna savladati brojne posljedice ovog zaokreta kada je riječ o njenim politikama kohezije, odbrane i energetske autonomije. Nadalje, možemo pitati kako će odgovoriti na cikličnu emocionalnu ekonomiju? Današnja euforija (podrška sankcijama i primanje izbjeglica) može postati sutrašnja ogorčenost. Osim toga, interesi pojedinačnih zemalja i nepotpune ili nekoherentne fiskalne strategije bi mogli podržati trenutnu širu zajednicu kao i politike prema Rusiji.

Kako je diplomatija ustupila mjesto ravnoteži snaga, moramo razmisliti o odlasku korak dalje od sankcija koje,

Iz doba opsade Sarajeva

same po sebi, neće dovesti do kraja rata.

Hitno je potrebno učinkovito preispitivanje vojnih i političkih stavova i Evropske unije i NATO-a. Da istaknem što je očito, krajnje je vrijeme da se razgovara o različitim načinima jačanja odbrane cijele baltičke i nordijske regije kao i Zapadnog Balkana.

Kada je u pitanju Evropska unija, krajnje je vrijeme da se osmisli nova sigurnosna politika. Njemačka je

napravila prve ubjedljive korake koji moraju biti popraćeni primjenom. Druga stvar, važno je zatvoriti jaz između Istoka i Zapada i u praksi postići usklađivanje oko kojeg inače ima toliko vrućeg zraka. U suprotnom, neočekivano jedinstvo će brzo nestati. Treće, novi regionalni centar evropskog okvira mora biti vođen demokratskim vrijednostima umjesto retrogradnog populizma. Novi geopolitički kontekst daje spektar mogućnosti za odlučno

suprotstavljanje neliberalnoj politici i za istinsku preorijentaciju politike proširenja i susjedske politike EU.

Bosna i Hercegovina ponovo na radaru

Postoji određena "neprirodnost" u ovoj iznenadnoj mobilizaciji u korist teritorijalnog integriteta Ukrajine, koja je, naravno, dobrodošla, jer odavno kasni. Štaviše, zar nije Bosna i Hercegovina prije mnogo godina zaslužila

Mariupolj, Ukrajina ovih dana / EPA

jednaki izliv solidarnosti, uključujući i vojnu podršku kako bi se odbranila? Zar Bosna i Hercegovina nije dio Evrope? Putin se ovih dana suočava sa odlučnom i jedinstvenom Evropom. To, pak, nije bio slučaj sa Miloševićem.

Bosanskohercegovačka kriza iz 2021. godine, koju je kreirao srpski član Predsjedništva BiH Milorad Dodik, prijeteći da poništi Dejtonski sporazum kojim je završen rat, te da prekroji državne granice uzduž etničkih linija. Kada je riječ o prošlosti, Bosna i Hercegovina je bila podržana samo retorički, sa inicijativama koje su bile uglavnom kozmetičke. Što je još gore, slijedeći istu politiku pregovora s trojicom nacionalističkih i korumpiranih vrhovnih vođa, pregovaranje posebice o izmjenama Izbornog zakona koje bi osigurale dezintegracijske programe i najviše koristile lokalnim klijentima Kremlja, samo bi mogle biti osuđene na propast od samog početka.

Tokom posjete Sarajevu 10. marta, njemačka šefica diplomatije Annalena Baerbock je prepoznala ono što je već odavno očigledno - da već neko vrijeme Evropska unija i Njemačka nisu baš aktivni igrači u regionu. Osim ovog priznanja, primjedbe su bile previše općenite da bi se zaključila bilo kakva promjena smjera.

Što najviše zabrinjava, Vijeće Evropske unije dopunilo je odluku koja se tiče mogućih restriktivnih mjera u pogledu situacije u Bosni i Hercegovini, odnosno uvođenje sankcija čija je meta Dodik - uvođenje jedinstvenosti umjesto postupka glasanja kvalifikovane većine, manevar koji omogućava zadržavanje mađarskog autokrate Viktora Orbana u vezi sa sankcijama Rusiji. Bosna i Hercegovina zaslužuje više od "ja tebi - ti meni".

Novo geopolitičko okruženje podstaknuto ratom u Ukrajini moglo bi Bosni i Hercegovini, naime, možda i ponuditi izlaz iz njene "močvare".

Greške iz prošlosti bi mogle napokon biti priznate i, prije svega, trebalo bi se odstupiti od tekuće strategije de fakto zalaganja za etničku podjelu Bosne i Hercegovine.

Vrijeme je za ponovni angažman u BiH, ali ovaj put potpuno drugačiji u odnosu na prošlost. Promjena paradigme i snažne strategije, koje se sada donose u vezi Ukrajine, također bi se trebale primijeniti i za Bosnu i Hercegovinu.

Pojačavanje evropske vojne sile EU-FOR Althea u BiH je dobrodošlo i trebalo bi biti ojačano i posebno vidljivo u Republici Srpskoj.

Važno je napomenuti da je operacija Althea podržana od NATO-a u skladu sa sporazumom Berlin Plus iz 1999. godine - stoga EU može u svakom

trenutku koristiti NATO-ove sposobnosti. Ovo mora biti dopunjeno procesom temeljitih političkih reformi koje uključuju nenacionalističke aktere, kao i civilno društvo sa zadatkom jačanja suvereniteta i teritorijalnog integriteta Bosne i Hercegovine. Nadalje, krajnje vrijeme je da se razmotri, prilagodi i ubrza proces integracije u Evropsku uniju. Konačno, djeluje već očigledno da je došlo vrijeme za zatvaranje Ureda visokog predstavnika, a samim time i riješiti se Upravnog odbora Vijeća za provedbu mira koje Rusija sistematski koristi za podršku Putinovom savezniku i secesionisti Miloradu Dodiku.

Lekcije koje treba naučiti

U svom obraćanju Međunarodnoj akademiji filozofije u Lihtenštajnu 1993. godine, Alexandr Solzhenitsyn je ideologiju iz 1989. godine o "kraju historije", "miru", "vječnosti demokratije" apostrofirao naivnom.

Po njegovom mišljenju, ako postoji lekcija koja bi se trebala naučiti iz tog užasavajućeg 20. vijeka, to je da je na svakom individualcu da sam sebe ograniči, da ograniči ubilački instin-

Da istaknem što je očito, krajnje je vrijeme da se razgovara o različitim načinima jačanja odbrane cijele baltičke i nordijske regije kao i Zapadnog Balkana

kt koji 20. vijek ilustruje. 21. vijek, na žalost, nije u stanju izvući čovječanstvo iz autodestruktivnog i automatskog kolapsa.

Hitnije nego ikada, ono što je Václav Havel nazvao "postdemokratijom". Na tragu "nepolitičkih politika", postdemokratija nije značila ništa više, i ništa drugo, nego demokratija koja je ponovo dobila ljudski sadržaj - revoluciju "glave i srca" (Tomáš Masaryk), opće buđenje.

Ovo je upravo ono što možemo naučiti od Ukrajinaca. Odupiru se, bore se stoički. Prirodno. Ali također nam kažu da nacija nije nešto vezano za priču o prošlosti.

Imati naciju znači isticati vlastito postojanje dan za danom i direktno djelovanje prema budućnosti. Demokratija nije država, to je praksa koja cilja ka budućnosti.

Od sada, pa nadalje, umjesto "Čekajući Godota", možemo se nanovo povezati sa nekom vrstom čekanja vezanim uz nadu pronalaženja izlaza, s osjećajem da možemo djelovati i voljom za djelovanjem.

(Autor je profesor filozofije na Collège de Genève)

Putevi Sarajeva

Knjiga "Passages à Sarajevo" Christophea Solioza i Milomira Kovačevića Strašnog o umjetnosti fotografije posvećena je žrtvama opsade Sarajeva

"Passages à Sarajevo" (Geneva, Georg, jesen 2022. godine) prati logiku kolaža i donosi 21 sekvenca od koje svaka kombinuje kratke autobiografske urbane minijature (snimke urbanih prostora), citate i fotografije. Među 40 fotografija Milomira Kovačevića Strašnog, knjiga sadrži i portrete Joan Baez, Christiana Boltanskog, Feride Duraković, Louisa Jammesa, Edina Numankadića, Abdula Sidrana i Susan Sontag.

Skice gradova

Ne samo za stranca, ulice i predjeli Sarajeva napisani su na "stranom jeziku". Kao hijeroglif, tekst, san, zahtijevaju da budu dešifrovani: "Znanje o gradovima je vezano sa dešifrovanjem

marginalnom, graničnom i prolaznom, prema onome što izmiče iz svakodnevnog perceptivnog područja. Znanje će proizaći iz međusobnih položaja dešifrovanih površina, odgovarajućih tekstova i slika.

Takva perspektiva otvara put ka novom razumijevanju historije i odnosa između prošlosti i sadašnjosti, koji može prikazati površinu Sarajeva na drugačiji način. Mozaik urbanih minijatura nastoji otkriti šta je to izdržljivi je od prolazne pojave. Nadalje, pokušat će snimiti stvari i ljude kako će nestati ili su zapamćeni tek nakon što su već otišli. Ističući vizualni karakter urbanih minijatura, slike će potcrtati ovu dijalektiku nestajanja.

Knjiga sadrži i citate Ive Andrića, Jean-Cristophe Baillyja, Waltera Be-

njihovih ekspresivnih slika kao iz sna" (Siegfried Kracauer).

U jednoj od svojih poznatih skica gradova, Kracauer naglašava odnos između konstrukcije prostora i tumačenja sna: "Prostorne slike su snovi društva. Bez obzira na to da li su hijeroglifi bilo koje prostorne slike dešifrovane, osnova društvene stvarnosti tu predstavlja samu sebe." - Kracauer se ovdje igra riječima "raumbild" (prostorna slika) i "traumbild" (slika iz snova).

Ove urbane minijature obraćaju pažnju na ono što se nalazi na rubu našeg konvencionalnog vidnog polja i/ili što ga u hodu prelazi. Otvraćanje ovdje uključuje posebnu otvorenost prema

njamina, Mauricea Blanchota, Bogdana Bogdanovića, Dževada Karahasan, Ozrena Kebe, Lewisa Mumforda, Jean-Luca Nancyja, Isaka Samokovlije, Meše Selimovića i Abdula Sidrana.

Iz knjige

Pored fotografije iz 1994. na kojoj se nalazi Christian Boltanski, francuski umjetnik, ispisan je dio teksta iz knjige "Čovek - Sarajevo", Esprit, 1995, autora Bogdana Bogdanovića.

...Slike Sarajeva koje nam televizija pokazuje svake noći otkrivaju da je sve to suprotno: labirintski grad iz kojeg ne možete izaći, čak ni u teoriji...

Bosna devedesetih